

УДК 37.03. 001:[334.72:005.336.2]

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.5>

Олена БІДА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, Україна, 90201
ORCID: 0000-0002-0448-0852

Ільдико ОРОС

доктор філософії, доцент кафедри педагогіки і психології, президент ЗУІ, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, Україна, 90201
ORCID: 0000-0001-7300-9362

Антоніна ЧИЧУК

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, Україна, 90201
ORCID: 0000-0002-9982-3634

Віталій ГОНЧАРУК

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300
ORCID: 0000-0002-3977-3612

Бібліографічний опис статті: Біда, О., Орос, І., Чичук, А., Гончарук, В. (2021). Складники підприємницької компетентності майбутніх педагогів. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 28–33, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.5>

СКЛАДНИКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті підприємливість розглядається з точки зору властивостей особистості індивіда та його здатності до управління роботою команди або колективу. Підприємницька компетентність проявляється у здатності індивіда перетворювати ідеї на дію; вона охоплює творчість, інноваційність та прийняття ризику, як і здатність планувати і управляти проектами для досягнення певної мети.

Доведено: щоб формування підприємницької компетентності було успішним варто використовувати найновіші форми роботи, зокрема тренінги: бізнес-тренінги, управлінські, лідерські та корпоративні тренінги.

Підготовка майбутнього педагога повинна включати як формування системи знань та вмінь з обраного фаху, так і розвиток якостей особистості.

Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей, які розкриті у статті.

Розгляд структури підприємницької компетентності служить визначенню провідних завдань і змісту її формування, який повинен характеризуватися спрямованістю на створення умов до самореалізації, саморозвитку, для становлення самотунної особистості, готової до вирішення життєво важливих проблем. Структуру підприємницької компетентності складають компоненти, що описані у статті.

Представлений перелік складників підприємницької компетентності майбутніх педагогів уможливорює конкретизацію педагогічних умов і створення програми розвитку підприємницької компетентності, спрямованої на накопичення практичного досвіду підприємницької діяльності.

Серед форм навчання потрібно надавати перевагу залученню студентів до розроблення планів підприємницької діяльності, відпрацювання навичок створення бізнес-проектів з метою формування підприємницького мислення у процесі планування розвитку комерційних підприємств та у співпраці з підприємцями; моделювання фрагментів підприємницької діяльності під час науково-дослідної роботи, магістерської практики, розробки курсових та інших навчальних проектів.

Ключові слова: підприємницька компетентність, майбутні педагоги, найновіші форми роботи, реалізація здатностей, складники підприємницької компетентності, розвиток підприємницької компетентності, практичний досвід підприємницької діяльності, форми навчання.

Olena BIDA

Doctor Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Pl. Koshuta, 6, Beregovo, Zakarpattia region, Ukraine, 90201
ORCID: 0000-0002-0448-0852

Ildiko OROS

Doctor of Philosophy, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Pl. Koshuta, 6, Beregovo, Zakarpattia region, Ukraine, 90201
ORCID: 0000-0001-7300-9362

Antonina CHYCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Pl. Koshuta, 6, Beregovo, Zakarpattia region, Ukraine, 90201
ORCID: 0000-0002-9982-3634

Vitaliy HONCHARUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer at the Department of Chemistry, Ecology and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova str., 2, Uman, Cherkasy region, Ukraine, 90201
ORCID: 0000-0002-3977-3612

To cite this article: Bida, O., Oros, I., Chychuk, A., Honcharuk, V. (2021). Skladnyky pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv [Components of entrepreneurial competence of future teachers]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 28–33, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.5>

COMPONENTS OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

In the article, entrepreneurship is considered in terms of personality traits of the individual and his ability to manage the work of a team or team. Entrepreneurial competence is manifested in the ability of the individual to turn ideas into action; it encompasses creativity, innovation, and risk-taking, as well as the ability to plan and manage projects to achieve a specific goal.

It has been proven that the formation of entrepreneurial competence was successful and should use the latest forms of work, including training: business training, management, leadership and corporate training.

The training of the future teacher should include both the formation of a system of knowledge and skills in the chosen specialty, and the development of personality qualities.

Entrepreneurial competence involves the realization of abilities that are disclosed in the article.

Consideration of the structure of entrepreneurial competence serves to define the leading tasks and the content of its formation, which should be characterized by the focus on creating conditions for self-realization, self-development, to become an original personality, ready to solve vital problems. The structure of entrepreneurial competence consists of the components described in the article.

The presented list of components of entrepreneurial competence of future teachers makes it possible to specify the pedagogical conditions and create a program for the development of entrepreneurial competence, aimed at gaining practical experience of entrepreneurial activity.

Among the forms of education it is necessary to give preference to involving students in the development of business plans, practice skills of creating business projects in order to form entrepreneurial thinking in the process of planning the development of commercial enterprises and in cooperation with entrepreneurs; modeling of fragments of entrepreneurial activity during research work, master's practice, development of course and other educational projects.

Key words: *entrepreneurial competence, future teachers, the latest forms of work, realization of abilities, components of entrepreneurial competence, development of entrepreneurial competence, practical experience of entrepreneurial activity, forms of education.*

Постановка наукової проблеми та її значення. У ХХІ столітті українська система освіти зазнає значних змін у контексті нових Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», концепції «Нова українська школа», метою якої є створення

ефективних програм, спрямованих на формування нового покоління економічно грамотних, підприємливих громадян, які зможуть розвивати ринкові відносини у країні, забезпечити створення нових робочих місць та підвищити свій матеріальний добробут.

Реалізація соціального замовлення на підготовку молодого людини, яка володіє економічними знаннями, прикладними вміннями і навичками, здатної обирати індивідуальний життєвий шлях незалежно від того, чи буде вона працювати у сфері підприємництва або в іншій сфері діяльності, передбачає розвиток підприємницької компетентності в учнів на всіх етапах навчання (Сліпенко, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливу цінність для наукової роботи мають праці учених із проблем підприємництва (М. Ляшенко, Г. Матукова, О. Романовський, О. Федоров та ін.). Проблему розвитку підприємницької компетентності суб'єктів освітнього процесу досліджують учені Н. Акаєва, Л. Базиль, Л. Єршова, Т. Лазанська, М. Ляшенко, А. Молдован, В. Орлов, С. Прищепа, В. Сліпенко, Дж. Стонер, Р. Умеров, І. Цигилик, О. Шеліган та інші.

Мета статті – виокремити складники підприємницької компетентності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток підприємницької компетентності як складної інтегральної якості майбутніх фахівців сприяє гармонізації їхніх індивідуальних інтересів із суспільними запитами. Мотивація щодо набуття здатності до підприємництва, розвитку відповідних ціннісних орієнтацій, здатності реалізовувати набуті у ЗВО знання у професійній і підприємницькій діяльності може і повинна бути закладена у процесі професійної підготовки (Молдован, 2020).

У працях філософів Стародавньої Греції закладено перші відомості про підприємницьку діяльність. Зокрема, Платон створив розвинену систему античного ідеалізму. Вказуючи на взаємозв'язок суспільства і виховання людини, він наполягав, щоб кожен ремісник мав справу і міг заробляти собі на життя.

Свій погляд на підприємницьку діяльність показав Аристотель, який вважав цю діяльність «мистецтвом наживати багатство», стверджуючи, що держава має лише піклуватися про те, щоб економіка гармоніювала з чеснотами життя і могла приносити людям дохід.

Підприємливість розглядається вченими з точки зору властивостей особистості індивіда та його здатності до управління роботою команди або колективу. Підприємницька компетентність проявляється у здатності індивіда

перетворювати ідеї на дію; вона охоплює творчість, інноваційність та прийняття ризику, як і здатність планувати і управляти проектами для досягнення певної мети. Підприємливість найчастіше трактується як якість можливостей та ідей, що проявляються у здатності втілювати їх у цінність для інших. Створена таким чином цінність може бути фінансовою, культурною або соціальною, незалежно від типу чи контексту в будь-якій сфері життєдіяльності та можливому вартісному ланцюжку, що означає її створення у приватному, публічному та інших секторах, а також у будь-якому поєднанні цих секторів (Сліпенко, 2020).

Щоб формування підприємницької компетентності було успішним, варто використовувати найновіші форми роботи, зокрема тренінги – бізнес-тренінги, управлінські, лідерські та корпоративні тренінги.

Відповідно до формування підприємницької компетентності пропонується застосування таких видів тренінгів:

- 1) професійний тренінг (бізнес-тренінг, бізнес-освіта, корпоративний, маркетинг-тренінг);
- 2) тренінг лідерства (ведення переговорів, управління персоналом);
- 3) соціально-психологічний тренінг (зорієнтований на розвиток соціально-психологічних характеристик особистості підприємця);
- 4) комунікативний тренінг (формування комунікативних умінь, розв'язання конфліктів, міжособистісне спілкування, успішне ведення переговорів).

Можна зазначити, що формування підприємницької компетентності є надзвичайно важливою справою, адже знання, уявлення про умови та особливості підприємницької діяльності вкрай необхідні для підростаючого покоління, яке вже скоро увійде в доросле самостійне життя. На основі вищезазначеного цілеспрямоване формування підприємницької компетентності сприятиме повноцінному розвитку особистості, що готова змінювати, удосконалювати умови свого життя та суспільства, вільно обирати життєвий шлях (Прищепа, 2016).

Сьогодні ринкова економіка диктує свої умови функціонування і життя в сучасному суспільстві, до яких випускники ЗВО повинні бути готовими. Важливим складником динамічного розвитку економіки є освіта. Підготовка майбутнього педагога повинна включати як форму-

вання системи знань та вмінь з обраного фаху, так і розвиток якостей особистості: дбайливого ставлення до власності, вироблення вміння раціонально використовувати наявні ресурси для задоволення різноманітних потреб. Тобто формування таких якостей, які б відповідали суспільним інтересам і сприяли всебічному розвитку особи. Усякі реформи починати треба з педагога. Викладач повинен володіти усіма ключовими компетентностями для того, щоб сформувати їх у школярів. Адже не можна передати учню того, чого ти сам не маєш і не вмієш робити (Ляшенко, 2018).

Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей:

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;

- організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин;

- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці;

- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі;

- презентувати та поширювати інформацію про результати / продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

Структуру підприємницької компетентності складають:

- мотиваційний компонент – це внутрішні мотиви, що спонукають до підприємницької діяльності, які визначають суб'єкт-суб'єктні міжособистісні відносини, а також суб'єкт-об'єктні відносини людини з природою;

- когнітивний компонент, що включає знання теоретичного й практичного характеру – це сукупність знань, що відображають розуміння сутності економічної сфери життя сучасного суспільства; теоретичні знання про основні поняття та методи підприємницької діяльності;

- діяльнісний (уміння вибору ефективного рішення) компонент передбачає формування практичних умінь підприємницької діяльності,

а саме: уміння вибору ефективної ідеї та форм підприємницької діяльності; здатність організації, планування та прогнозування підприємницької діяльності; уміння презентувати власні проекти, вести конструктивний діловий діалог; готовність творчо розв'язувати різноманітні проблеми у сфері підприємницької діяльності на основі набутих знань, умінь, способів мислення; спроможність керувати та контролювати хід і результати підприємницької діяльності;

- особистісний компонент включає емоційний стан, фізичний розвиток та психологічні якості (ініціативність, рішучість, сміливість, азартність, схильність до розумного ризику, наполегливість, незалежність, самостійність, відповідальність, комунікабельність, вміння працювати з людьми, встановлювати зв'язки, впливати на людей, впевнювати), які будуть сприяти розвитку підприємницької діяльності.

Отже, розгляд структури підприємницької компетентності служить визначенню провідних завдань і змісту її формування, який повинен характеризуватися спрямованістю на створення умов до самореалізації, саморозвитку, для становлення самобутньої особистості, готової до вирішення життєво важливих проблем (Шеліган, 2019).

Серед педагогічних умов розвитку підприємницької компетентності студентів ЗВО дослідники відзначають ті, що, на їх думку, є традиційними: застосування методів активізації пізнавальної та підприємницької діяльності (проблемне навчання); інтенсифікація процесу навчання; використання міжпредметних зв'язків, а також ті, які можна характеризувати як спрямовані на розвиток підприємницьких якостей: надання пріоритету в процесі професійного навчання діловим іграм, що імітують виробничі ситуації в бізнесі і формують особистісні та професійні якості підприємця; вирішення спеціальних різнорівневих, проблемних завдань, що забезпечують інтенсивну емоційну та інтелектуальну роботу студентів; накопичення досвіду підприємницької діяльності. З-поміж завдань підприємницької освіти вчені актуалізують проблему формування економічного світогляду, усвідомлення необхідності завдань щодо збереження ресурсів, виховання шанобливого ставлення до будь-якого виду праці та трудової діяльності взагалі; вироблення вмінь творчо оперувати даними з усіх функціональних аспектів бізнесу та

підприємництва, потрібних для прийняття поміркованих управлінських рішень.

До числа складників підприємницької компетентності педагогів відносимо:

- здатність до інноваційного мислення, уміння генерувати перспективні ідеї, перетворюючи їх на нові технології, з метою досягнення цілей та отримання прибутку;
- уміння здійснювати пошук нових ринкових можливостей для бізнесу;
- здатність працювати швидше та більше за межами запропонованих вимог і в умовах невідзначеності;
- здатність оперативно оцінювати економічні й соціальні умови здійснення підприємницької діяльності;
- здатність розробляти бізнес-плани створення і розвитку нових організацій, напрямів діяльності, продуктів;
- здатність до прийняття рішень, готовність прийняти на себе відповідальність за наслідки рішень;
- здатність формулювати мету, перемикатися на альтернативну стратегію досягнення мети;
- розуміння суті проблеми і вміння знаходити новаторське вирішення проблеми у стандартних і нестандартних ситуаціях;
- уміння налагоджувати зв'язки, домовлятися, здійснювати комунікації з різними партнерами, укладати ефективні угоди;
- уміння контролювати використання ресурсів, забезпечувати оптимальний розподіл ресурсів між операціями і проектами;
- уміння створювати ділові та робочі мережі з різних учасників;
- здатність звертати на себе увагу;
- готовність ризикувати, вміння керувати ризиком;
- готовність до особистого і професійного саморозвитку;
- здатність до критичної оцінки особистих переваг і недоліків.

Представлений перелік складників підприємницької компетентності майбутніх педагогів уможливорює конкретизацію педагогічних умов і створення програми розвитку підприємницької компетентності, спрямованої на накопичення практичного досвіду підприємницької діяльності. Серед форм навчання потрібно надавати перевагу залученню студентів до розроблення планів підприємницької діяльності, відпрацювання навичок створення бізнес-проектів з метою формування підприємницького мислення у процесі планування розвитку комерційних підприємств та у співпраці з підприємцями; моделюванню фрагментів підприємницької діяльності під час науково-дослідної роботи, магістерської практики, розробки курсових та інших навчальних проектів (Молдован, 2020).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що підприємницька компетентність проявляється у здатності індивіда перетворювати ідеї на дію; вона охоплює творчість, інноваційність та прийняття ризику, як і здатність планувати і управляти проектами для досягнення певної мети. Доведено: щоб формування підприємницької компетентності було успішним, варто використовувати найновіші форми роботи, зокрема тренінги. Підготовка майбутнього педагога повинна включати як формування системи знань та вмінь з обраного фаху, так і розвиток якостей особистості. Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей особистості. Структуру підприємницької компетентності складають компоненти, що описані у статті. Представлений перелік складників підприємницької компетентності майбутніх педагогів уможливорює конкретизацію педагогічних умов і створення програми розвитку підприємницької компетентності, спрямованої на накопичення практичного досвіду підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сліпенко В.О. (2020) Розвиток підприємницької компетентності в учнів середніх шкіл США. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини: Умань, 277 с.
2. Молдован А. (2020) Педагогічні умови розвитку підприємницької компетентності майбутніх магістрів з фізичної культури і спорту. Професійна педагогіка 1 (21), С. 12-20.
3. Прищеп С.М. (2016) Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *«Молодий вчений»* Педагогічні науки, № 5 (32) травень, С. 367–370.

4. Ляшенко М. (2018) Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Випуск 9 (III), С. 51–54.
5. Шеліган О.Н. (2019) Підприємницька компетентність у наукових рецепціях вчених. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка Збірник наукових праць № 31, С. 86–90.

REFERENCES:

1. Slipenko V. O. (2020) *Rozvytok pidpryyemnyts'koyi kompetentnosti v uchniv serednikh shkil SSHA* [Development of entrepreneurial competence in high school students in the United States]. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. The dissertation on competition of the degree of the doctor of philosophy on a specialty 011 - educational, pedagogical sciences. Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University: Uman, 277 p.
2. Moldovan A. (2020) Pedagogichni umovy rozvytku pidpryyemnyts'koyi kompetentnosti maybutnikh mahistriv z fizychnoyi kul'tury i sportu. [Pedagogical conditions for the development of entrepreneurial competence of future masters in physical culture and sports]. *Professional pedagogy* 1 (21), pp. 12–20.
3. Pryshchepa S.M. (2016) Sutnist' ta zmist ponyattya «pidpryyemnyts'ka kompetentnist'». «Molodyy vchenyy» [The essence and content of the concept of entrepreneurial competence «Young Scientist»] *Pedagogical Sciences*, May № 5 (32), pp. 367–370.
4. Lyashenko M. (2018) Formuvannya pidpryyemnyts'koyi kompetentnosti u maybutnikh uchyteliv tekhnolohiy. [Formation of entrepreneurial competence in future teachers of technology]. *Scientific notes. Series: Problems of methods of physical-mathematical and technological education*. Issue 9 (III), pp. 51–54.
5. Shelihan O.N. (2019) Pidpryyemnyts'ka kompetentnist' u naukovykh retseptsiyakh vchenykh. [Entrepreneurial competence in scientific receptions of scientists]. *Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy Collection of scientific works*, № 31, pp. 86–90.